
AB Ülkeleri ve Türkiye Arasında Sosyal Güvenlik Sorunlarının Genel Bir Karşılaştırması

Sadık Kılıç*

ÖZET

Gelişmiş Avrupa Birliği üye ülkelerinde tek tip bir sosyal güvenlik sistemi yoktur. Fakat Türkiye ile karşılaştırıldığında, bu ülkelerdeki sosyal güvenliğin temel parametrelerinde farklılıklardan ziyade benzerlikler göze çarpmaktadır. Sivil toplum geleneğine dayanan sosyal haklar, nüfusun tümünü kapsamına alan sosyal güvenlik sistemleri ve yüksek sosyal harcamalar bu ülkeleri karakterize etmektedir. Türkiye bu değişkenlerin tümünde önemli ölçüde geridedir ve bunlar Türkiye için önemli sorun alanları içermektedir. AB üyesi ülkelerdeki en temel problem nüfusun yaşlanması iken, Türkiye’de yapısal işgücü piyasası sorunları çok daha fazla dikkat çekmektedir. AB üyesi ülkelerin yaşlanan nüfusun ortaya çıkardığı zorlukları, çeşitli politikalarla çözüme potansiyeli bulunmaktadır. Türkiye ise çok daha hızlı bir şekilde yaşlanan nüfusa sahiptir ve yapısal işgücü piyasası sorunlarını nüfusu yaşlanmadan önce çözmek zorundadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Yaşlanan Nüfus, İşgücü Piyasası, Sivil Toplum, Sosyal Güvenliğin Kapsamı, Sosyal Güvenliğin Finansmanı.

* Arş. Gör., Bülent Ecevit Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Zonguldak, Eposta: sadik.kilic@beun.edu.tr

ABSTRACT

A General Comparison of Social Security Problems Between EU Countries and Turkey

There is no uniform model of social security in advanced world. However, in comparison with Turkey, central features of social security systems in advanced countries (particularly EU 15) show similarities rather than differences. The main similarities are that these countries have social security systems that have high levels of scope and coverage, and high expenditures on social protection which significantly improve the welfare of their workers and the wellbeing of individuals and overall society. However, these social security systems have similar risks about sustainability of social security due to demographic transition. Turkey, on the other hand, have structural labor market problems which cannot be resolved in short or medium term. Unfortunately, demographic transition will be far faster in Turkey, as in the developing world generally, than it ever was in Europe. We are afraid Turkey will face with a reality of population ageing, before solve the structural labor market problems.

Keywords: *Social Security, Population Ageing, Labor Market, Civil Society, Scope of Social Security, Financing of Social Security.*

GİRİŞ

Sosyal güvenlik, sosyal politikanın en can alıcı konularından birisidir. Nitekim insanlara uygun bir hayat standardı sağlamak, sosyal güvenlik mekanizmasının etkili kullanılmasıyla doğrudan ilgilidir. Toplumun tümünü kuşatan etkili ve adil bir sosyal güvenlik mekanizması, sosyal adaleti tesis edeceği gibi aynı zamanda sağlıklı ve uzun ömürlü bir hayatı ve verimli bir işgücü piyasasını da garanti eder. Fakat hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın sosyal güvenlik temelde bir gelir transferidir ve gerek prim ödeyen yurttaşlar gerekse devletin ilgili kurumları için oldukça masraflı bir olgudur. Dolayısıyla etkili bir sosyal güvenlik mekanizması kurmak ve bunun sürdürülebilirliğini sağlamak, verimli bir işgücü piyasasına veya daha genel olarak katma değeri yüksek mal ve hizmet üretimine bağlıdır.

Verimli bir işgücü piyasasına sahip ve yüksek katma değer üretimi yapan refah devletlerinin, sosyal güvenlik uygulamaları birbirinden farklılıklar göstermektedir (Esping-Andersen, 1990). Bu ülkeler, sosyal güvenliğin finansmanında Bismarck ve Beveridge modeli gibi farklı yöntemler izleseler de ve sosyal güvenliğin asgari standartlarında farklı bazı uygulamalar gösterebilirler de (işsizlik sigortasının süresi, emeklilik yaşı, emeklilik maaşı, hastalık sigortasının finansmanı gibi), Türkiye gibi ülkelerle kıyaslandığında, bu uygulamalar farklılıklarından ziyade benzerlikleriyle öne çıkmaktadırlar (bkz. ILO, 2010). Özellikle, gelişmiş Avrupa Birliği (AB) ülkeleri

(İngiltere, Fransa ve Almanya gibi) ile Türkiye karşılaştırıldığında, gelişmiş ülkeler arasındaki bu farklılıkların oldukça önemsiz olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye henüz toplumun tümünü kuşatan etkili bir sosyal güvenlik mekanizmasına sahip değildir ve yapısal işgücü piyasası sorunlarıyla mücadele etmesi gerekmektedir. AB ülkelerinde ise, demografik göstergelerdeki değişimlerden dolayı, sosyal güvenliğin gelecekte sürdürülebilirliği ile ilgili bazı kaygılar ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ile gelişmiş AB üyesi ülkeler arasındaki bahsi geçen farklılıkları ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Bu sayede Türkiye'nin sosyal güvenlikle ilgili bugünkü ve gelecekteki muhtemel sorunları tespit edilebilecektir. Bu farkların hepsinin incelenmesi doğal olarak mümkün değildir. Çalışmada öncelikle, sosyal güvenliğin doğuşuna neden olan faktörler, sosyal güvenliğin kapsamı, finansmanı ve bunun için yapılan harcamalar gibi farklılıklar karşılaştırılacaktır. Daha sonra, Türkiye'nin en temel problemi olarak tespit edilen yapısal işgücü piyasası sorunları ve AB ülkelerinin temel problemi olan ve Türkiye'nin ise mutlaka büyük bir problemi olacak olan yaşlanan nüfus sorunu tartışılacaktır.

AB ülkelerinin tümünün incelenmesi, bir makaleden daha hacimli bir çalışmayı gerektirdiğinden, yapılan karşılaştırmalarda, incelenen konuya ve sosyal güvenlik sorununa göre farklı AB üye ülkeleri tercih edilmiştir. Temel farklılıklar gelişmiş AB15 ülkeleri ile Türkiye arasında olduğundan karşılaştırma bunlarla Türkiye arasında yapılmıştır. Bunların içinden Almanya, Fransa ve İngiltere gibi nüfusu Türkiye'ye görece yakın olan ülkeler, karşılaştırmalara dâhil edilmeye çalışılmıştır.

1. Sosyal Güvenliğin Oluşumundaki Farklılıklar

Sosyal güvenliğin oluşum aşamasındaki farklılıkları anlamak ve Türkiye'nin refah devletleri için yapılan sınıflandırmalarda yerinin nerede olduğunu göstermek, karşılaştırmalara başlamadan önce uygun bir giriş niteliği taşıyacaktır. Zira konunun öncelikle makro bakış açısıyla değerlendirilmesi ve sosyal güvenliğin temellerinde ne gibi farkların olduğunun incelenmesi gerekmektedir.

1.1. Sosyal Güvenliğin Ortaya Çıkışı ve Türkiye

Sosyal güvenliği; kişileri, başkalarının lütuflarına gereksinim duymaksızın hatıra gelebilecek tüm risklere karşı koruma altına alan bir sistem olarak tarif etmek mümkündür (Tuna ve Yalçıntaş, 1999: 129). Bu riskler; yaşlılık, hastalık, analık, engellilik, işsizlik, iş kazası ve meslek hastalığı gibi insanların kısa veya uzun süreli çalışmasını engelleyici olguları içerir. Günümüz toplumlarında bu riskler, primler veya vergiler yoluyla finanse edilerek devlet tarafından organize edilen kurumlar tarafından telafi edilmektedir. Sosyal güvenlik artık temel sosyal haklardan ve refah devletlerinin en önemli bileşenlerinden birisidir. Hatta sosyal güvenlik artık bir insan hakkı olarak görülmektedir (ILO, 2010: v).

Sosyal güvenlik ihtiyacının tamamen aile içinde veya yakın çevre tarafından giderildiği on binlerce yıl süren dönemlerden, sosyal güvenliğin bir hak olarak tanımlandığı ve devletin en temel görevleri arasında görülmeye başlandığı dönemlere geçilmesi insanlık tarihi hesaba katıldığında uzun bir geçmişe sahip değildir. Fakat bu, sosyal güvenliği (diğer sosyal-demokratik haklarla birlikte) işçi sınıfı veya genel olarak sivil toplum tarafından gerçekleştirilen oldukça yorucu ve uzun mücadelelerin bir çıktısı olarak görmeyi engellemez. Üretim araçlarına sahip olanlarla olmayanların mücadelesini içeren kapitalizm, yarattığı yaygın çelişkilerle birlikte belirli bir sivil toplum geleneği ortaya çıkarmıştır ve bu sayede çeşitli sosyal hakların ortaya çıkması durumu söz konusu olmuştur (Flora ve Alber, 2009; Korpi ve Palme, 2003).

Sosyal refah devleti, belirli bazı aşamalardan geçmiştir ve bunlar işçi sınıfının mücadelesi, genel oy hakkının kabulü, demokrasi anlayışının gelişmesi ve genel olarak emek-kapitalizm mücadelesinin siyasallaşmasıyla ilişkilidir. Sosyal ve siyasal gelişmeler bir Avrupa Toplum Modeli oluşturmuş ve siyasal demokrasi nasıl modelin vazgeçilmez bir unsuru olduysa, sosyal devlet veya sosyal politika da o denli vazgeçilmez bir hale gelmiştir. Gelişen sosyal refah anlayışının somut çıktısı, sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık gibi konularda sağlanan sosyal ve ekonomik hakların piyasa dışından (decommodification) edinilmesidir (Koray, 2007: 28).¹

Sosyal güvenliğin gerek felsefi altyapısı gerekse ilk uygulamaları Avrupa'da ortaya çıkmıştır. İngiltere, sosyal güvenlik uygulamalarının ilk olarak yaşandığı ülke olarak kabul edilir. Fakat çağdaş sosyal güvenliğin ilk uygulamaları, sosyal sigortalar ile ilgili düzenlemeleri dolayısıyla Almanya'da ortaya çıkmış ve oradan diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır (Esping-Andersen, 1995: 1).² Bismarck'ın adıyla anılan sistemin ilk somut adımı olarak 1883 yılında hastalık sigortasının başlatılması kabul edilmektedir. 1884'de iş kazası, 1889'da yaşlılık ve malullük, 1925'te meslek hastalıkları, 1927'de ise işsizlik sigortası uygulanmaya başlanmıştır (Gerek ve Oral, 2008: 8-9).

Avrupa'da, temel vatandaşlık haklarının peşi sıra gelişen sosyal hakları, asırlarca süren mücadelenin somut çıktıları olarak görmek gerekir. Hatta Mardin, bu mücadeleyi 12. yüzyıla kadar götürür. Zira sivil toplumun temelleri o yıllarda atılmıştır (Mardin,

¹ Bu anlamda, sosyal hakların ortaya çıkışıyla ilgili farklı açıklama tarzları literatürde yer almaktadır. Devamlı tekrar eden kapitalist krizler, Durkheim'in işbölümü (mekanik ve organik dayanışma) ve Weber'in bürokrasi kavramları bunlardan bazılarıdır. Fakat bunlar esas itibarıyla birbirleriyle çatışmaktan ziyade birbirlerini tamamlayan açıklama tarzlarıdır (Flora ve Alber, 2009). Sivil toplumun, Batı'nın kültürel bir aşaması olduğu kesindir ve içinde bulunduğumuz yüzyıla yansıyan sosyal hakların temeli olarak değerlendirilmesi gerekir. Buna göre vatandaşlık temelinde gelişen sosyal haklar üç kritik aşamadan geçmiştir: 18. Yüzyılda elde edilen temel vatandaşlık hakları, 19. Yüzyılda kazanılan siyasi haklar ve nihayet 20. Yüzyılda ortaya çıkan sosyal haklar.

² Çağdaş sosyal güvenliğin (sosyal sigortanın) ilk olarak Almanya'da ortaya çıkması, bir önceki dipnotta belirtilen görüşleri çürütmez. Refah devleti uygulamaları sosyalizm tehdidi karşısında otoriter rejimler tarafından zaman zaman çok daha güçlü bir şekilde benimsenmiştir (Flora ve Heidenheimer, 2009: 23).

2009: 10). Fakat sivil toplumun güçlü bir şekilde etkili olması ve kural yapıcıların kararlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemeye başlaması Fransız Devrimi sonrasında yaşanmaya başlamıştır. Avrupa'nın bütününde yayılan emek problemi (labour problem), ciddi bir sosyalizm tehdidi ortaya çıkarmış ve kural yapıcılar kararlarını zaman zaman işçiler lehine vermeye zorlanmıştır (Flora ve Alber, 2009: 43; Kaufman, 2008). Türkiye'de ise -Habermas'ın (1997) kullandığı anlamda- bir kamuoyunun hiç olmadığını söylemek gerçeği yansıtmasa da demokratik gelenek büyük ölçüde bir boşluğa (sivil toplum eksikliği) dayanmaktadır (Mardin, 2009: 18). Türkiye'de cumhuriyetin kurulması ile birlikte, insanlar farkında olsalar da olmasalar da *vassal* statüsünden vatandaşlık statüsüne terfi etmişlerdir. Bu gelişmelerin bazı koşulları Osmanlı İmparatorluğu döneminde oluşsa da, Atatürk ve az sayıdaki devrimcinin önderliğinde teokrasiden cumhuriyete ve bürokratik feodalizmden modern piyasa ekonomisine geçiş çok kısa sayılabilecek bir dönemde gerçekleşmiştir (Berkes, 1964; Lewis, 1969). Böylece, temel vatandaşlık hakları, toplum tarafından neredeyse teklifsiz bir şekilde edinilmiştir. Çok partili hayata geçiş yıllarındaki kazanımlar ve 1960'larda önemli bazı sosyal hakların kazanımı neredeyse aynı teklifsizlikle ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, Avrupa'daki sosyal güvenliğin gelişimiyle Türkiye'deki sosyal güvenliğin gelişimi arasında temel bazı farklılıklar vardır. Kısaca söylemek gerekirse ve genellenmenin verdiği sakıncalar bir tarafa bırakılırsa, Türkiye'deki sosyal hakların gelişim süreci Batı'daki ile kıyaslandığında daha temelsizdir ve bir sivil toplum eksikliğine dayanmaktadır. Bu yönüyle, 1980'lerden beri devam eden liberal eğilimlerden etkilenmesi daha yüksek bir olasılık olarak görünmektedir.

1.2. Refah Devleti Sınıflandırmaları ve Türkiye

Refah devletlerinin sınıflandırılmasında kullanılan temel unsurun, sosyal güvenlik olduğu dikkati çekmektedir. Refah devletleri, Bismarck Modeli, Beveridge Modeli ve Karma Model olarak üç farklı model ile kurgulanabilmektedir ve burada sosyal korumanın finansmanının "kim" tarafından üstlenildiği belirleyici olmaktadır. Ancak, en yaygın kullanılan tipoloji, Esping Andersen tarafından yapılan ve refah devletlerinin dekomodifikasyon düzeyine göre liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat olarak üçe ayrılmasıyla oluşmaktadır. Liberal rejimlere ABD ve İngiltere, muhafazakâr rejimlere Almanya, sosyal demokrat rejimlere ise İsveç örnek olarak verilebilir (Özdemir, 2004: 242).

Koray'a göre Türkiye bu sınıflara dâhil edilemez. Türkiye, İtalya'nın güneyi ve Yunanistan gibi ülkelerle birlikte bu sınıflandırma haricinde "Güney Avrupa Refah Modeli" kategorisinde değerlendirilebilir. Tam oluşmamış refah devleti veya kurumsallaşmamış vaatler devleti gibi isimler verilen bu modelde, uygulamadan ziyade teorik altyapısı hazırlanmış bir modelden bahsedilebilir (Özdemir, 2004: 258).

Son birkaç on yılda artan neo-liberal uygulamalar, sosyal politika anlayışı ve uygulamaları üzerinde ciddi tehditler ortaya çıkarmıştır. Böylece 1980'lerden sonra

başlayan dönem, refah devletleri için ayrı bir sınıflandırmaya konu olmuştur (Özdemir, 2007: 176-218). Bu noktada, Avrupa ile Türkiye arasında, bu tehdidin ortaya çıkarması muhtemel sorunları çözme kapasitesi arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Siyasal demokrasi ile harmanlanan sosyal politika konusu, özellikle Batı Avrupa'da devletin asli görevi haline gelmiştir. Dolayısıyla neo-liberal uygulamaların asıl tehdit ettiği kesim iktisadi gelişimini tamamlayamamış ülkelerdir. Türkiye'yi de bunlar arasında değerlendiren Koray, kapitalizm hegemonyası altına giren bir devlet tanımı yaparak, devletin sosyal boyutunun yok olmaya ve sosyal güvenliğin bireysel bir güvenlik olarak görülmeye başladığını dile getirmektedir (Koray, 2007: 24).

Gerçekten de neo-liberal politikalar, krizlerin kaynağı olarak sosyal devlet uygulamalarını görmekte ve bunları dışsallaştırmaya çalışmaktadır. Bu yapılırken, fedakârlığın genellikle işçilerce üstlenilmesine yol açan sosyal diyalog gibi anahtar kelimeler kullanılmaktadır (Sarfati, 2006: 49-68). Ancak, Çelik'in de belirttiği gibi, Avrupa Sosyal Devletleri bundan fazla etkilenmemektedir. Hatta sosyal ve ekonomik göstergelerin büyük bir çoğunluğunda olumlu bir seyir izlenmektedir (Çelik, 2006: 76-77). Aynı dönemde, Türkiye'de de sosyal güvenliğin kapsamı genişlemiş, finansmana devletin katkısı sağlanmış, işsizlik sigortası uygulaması başlamış ve sosyal harcamalar giderek artmıştır. Fakat mali kaygıları öne süren reformlarla birlikte Türkiye, Avrupa Sosyal Modeli hedefinden uzaklaşmış ve Kuzey Amerika Modeli hedefine yaklaşmıştır (Güzel, 2006: 172-3). Bu anlamda, sosyal güvenlik sistemi, Türkiye'deki diğer mali sorunların kaynağıymış gibi gösterilmeye çalışılmıştır (Kapar, 2004: 1-4). Dolayısıyla, aşağıda daha ayrıntılı değinileceği üzere, Türkiye gibi henüz sosyal güvenliği bütün yurttaşlarını kapsayacak şekilde geliştirememiş ülkelerdeki liberal eğilimler, çok daha olumsuz bazı sonuçlar ortaya çıkartma potansiyeli taşımaktadırlar.

2. Sosyal Güvenliğin Kapsamı, Finansmanı ve Harcamaları

Sosyal güvenlikle ilgili yapılan karşılaştırmalarda, bazı konular fazlasıyla öne çıkmaktadır. Bunlar sosyal güvenliğin kapsamı, finansmanı ve harcamalarıdır. Kapsam konusu, sosyal güvenlik şemsiyesinin nüfusu ne oranda kapsadığıyla ve ülkedeki hangi sosyal güvenlik dallarının ne oranda uygulandığıyla ilgilidir. Finansman konusu ise, sosyal güvenlik giderlerinin kim veya kimler tarafından karşılandığı ve bu yapılırken hangi yöntemin kullanıldığıyla ilişkilidir. Harcamalar konusu da, ülkeler arası karşılaştırmalarda en çok kullanılan değişkenlerden birisidir ve genellikle yıllık bazda sosyal güvenliği ne kadar harcama yapıldığını konu almaktadır.

2.1. Kapsam

ILO'nun 102 sayılı sözleşmesinde belirtilen sosyal güvenliğin asgari standartları, belli ölçülerde gerek AB üyesi ülkeler gerekse Türkiye'de uygulanmaktadır. Fakat bu standartların uygulanma şekilleri, nitelik ve nakdi veya nakdi olmayan hizmet miktarları hem AB ülkeleri-Türkiye arasında hem de AB üye ülkelerinin kendi aralarında oldukça farklıdır. Fakat Avrupa dışında kalan birkaç ülke hariç; herhangi bir Avrupa

ülkesinde; sosyal güvenlik sistemi, gerek kapsam gerekse sağlanan haklar bakımından dünyanın geriye kalan ülkelere oranla oldukça gelişmiş düzeydedir.

Dünyada, az gelirli, orta gelirli veya yüksek gelirli ayrımı gözetilmeksizin tüm ülkelerde, herhangi bir sosyal güvenlik sisteminin mevcudiyeti büyük oranda görülmektedir. Fakat 102 sayılı sözleşmede belirtilen kapsamlı bir sosyal güvenlik sistemine, dünya nüfusunun sadece %28'i sahiptir. Ekonomik olarak aktif nüfus ile aktif olmayan nüfus arasında da, sosyal güvenliğin kapsamı bakımından oldukça derin farklar vardır. Ekonomik olarak aktif nüfus %70 oranında kapsamlı bir sosyal güvenlik sistemiyle korunmakta iken, aktif olmayan dünya nüfusunun ve onların ailelerinin sadece %20'si kapsamlı bir sosyal güvenlik sisteminin içinde yer alabilmektedirler (ILO, 2010: 33). Gelişmiş AB üyesi ülkelerin tümünde sosyal güvenlik şemsiyesi nüfusun tamamını kapsamına almaktadır. Türkiye'deki nüfusun ise %86'sı sosyal sigortacılık vasıtasıyla sosyal güvenlik şemsiyesi altındadır (ÇSGB, 2012: 33). Bunların ne kadarının kapsamlı bir sosyal güvenliğe sahip olduğu ise tartışmalıdır. Daha kötüsü sosyal sigorta dışında kalan kesim, aynı zamanda ülkenin en yoksul kesimini oluşturmaktadır.

AB üye ülkeleriyle Türkiye arasında sosyal güvenliğin alt dallarının kapsamı açısından en önemli farklılardan birisi, aile yardımlarının Türkiye'de uygulanmıyor oluşudur. Bu durum, özellikle nüfusunu arttırmaya çalışan bir ülkenin bu politik tercihiyle uygun düşmeyen bir uygulama eksikliğidir. Diğer önemli bir fark, işsizlik sigortasının, Türkiye için Avrupa ülkelerine oranla çok daha yeni bir uygulama olmasıdır. Finansman konusunda, Avrupa ortalamasına yakın bir uygulamaya mazhar olan işsizlik sigortası, içerik ve sağlanan haklar bakımından Avrupa ülkelerine oranla oldukça sınırlı kalmaktadır. İşsizlik sigortasının, sadece 5510 sayılı kanunun 4(a) maddesindeki içerikleriyle daha sınırlı bir grubu kapsamaması ve son dört aylık brüt kazancın %40'ının (4447 Sayılı Kanunun 50. Maddesi) ödenmesine dayalı olmasıyla görece düşük bir miktarı ifade etmesi, Avrupa'daki muadillerine oranla oldukça kısıtlı bir imkân sunmaktadır. Diğer sigorta kollarının birçoğundan daha fazla olarak ülkeden ülkeye farklılık gösteren bir uygulama olan işsizlik sigortası, genel olarak belli bir prim ödeme gün sayısı, belli bir kuruma başvurma ve uygun bir işte çalışmaya amade olmayı gerektirmektedir. Türkiye için de aynı durum söz konusudur. Fakat son üç yıl içinde 600 gün prim ödenmesi gerekliliği, Almanya, Fransa, Hollanda gibi pek çok Avrupa ülkesine oranla oldukça katı bir kuraldır. Ayrıca, sadece prim ödenmesine dayalı bir sistem olmasıyla da çoğu Avrupa ülkesinden ayrılmaktadır. Almanya'daki işsizlik parası dışında işsizlik yardımı uygulaması, Hollanda'da ücrete endekslenmiş ödenek hakkının bitmesiyle başlayan takip ödeneği, Fransa'da uyum ve dayanışma yardımı uygulamaları, işsizleri sosyal güvenlik çatısı altına almaktadır. Sadece bağımlı çalışanların kapsama alındığı İngiltere, diğer Avrupa ülkelerine kıyasla oldukça liberal bir işsizlik sigortası uygulaması yürütmektedir. Burada, kısa süreli ödenek dışında malvarlığına dayalı olarak bir işsizlik yardımı söz konusudur (Ekdemir, 2005: 550-605). Yine de Türkiye'ye oranla çok daha kapsamlı bir uygulama oldukça açıktır.

Diğer sosyal sigorta alanlarında da farklı uygulamalar söz konusudur. Örneğin yaşlılık sigortası uygulamasında, Türkiye'nin kademeli olarak emeklilik yaşını 65'e çekecek olmasıyla Avrupa ile arasındaki farkı önemli ölçüde giderecek olmasına karşın, emekli maaşlarının satın alma gücündeki uçurum kayda değerdir. Sağlıkta, genel sağlık sigortası uygulamasına geçilmesiyle nüfusun tamamının sağlık sigortası şemsiyesi altına girmesi önemlidir. Lakin Avrupa ülkelerine kıyasla temel bir takım farklılıklar göze çarpmaktadır. Sağlık harcamalarının dağılımında bu yapısal farklılık daha net görülmektedir. Türkiye'de 2009 yılı itibariyle toplam sağlık harcamaları içinde, ilaç harcamalarının oranı %45,7 olarak gerçekleşirken (ÇSGB, 2010: 31), Avrupa ülkelerinde %10-20 (OECDstat, 2010) arasında gerçekleşmiştir. Ayrıca her 100 bin kişiye Almanya'da 820, Fransa'da 621 yatak düşerken, Türkiye'de 244 yatak düşmektedir (EUROstat, 2010). Türkiye'deki sosyal yardım mekanizması da oldukça dağınık ve boyutları tam belirlenemeyen bir şekilde yürütülmektedir (Şenocak, 2009: 451). Sonuçta, neredeyse tüm sigorta alanlarında nakdi olmayan yardımların niteliğinde, nakdi yapılan yardımların da miktarında önemli düzeyde farklılıklar göze çarpmaktadır. Özellikle, son yapılan düzenlemelerle, emekli aylığı bağlama oranlarında yaşanan muazzam düşüşler, gelecekteki emeklilerin yaşam koşullarını önemli ölçüde düşürme potansiyeline sahiptir.

2.2. Finansman

Sosyal güvenliğin finansmanı iki boyutuyla tartışılmaktadır: Finansman kaynakları ve finansman yöntemleri. Finansman kaynağı olarak; üç temel kaynaktan bahsedilebilir. Bunlar; primler, vergiler ve diğer kamu gelirleridir (Akgeyik vd, 2007: 46-47). Esas itibariyle bunu, kaynağı kimin sağladığına göre ikiye de ayırabiliriz: Şahıslar ve devlet. Türkiye'de yakın zamana kadar, devlet açık veren sosyal güvenlik kurumlarına, bütçeden transfer yoluyla sisteme dâhil olmuştur. Oysa özellikle AB15 ülkelerinde, devlet primler yoluyla uzunca bir süredir finansmana az ya da çok doğrudan katılmaktadır.

Finansmana katılım 3 taraf (sigortalı, işveren ve devlet) arasında ve ülkeden ülkeye ve her bir sosyal güvenlik alanında ve o alanın alt dalları arasında oldukça farklılaşan bir biçimde gerçekleşmektedir. Hastalık ve analık sigortasının sağlık yardımları dalı, Almanya, Hollanda, İsveç ve İtalya'da sadece primlerle finanse edilirken; İngiltere'de devletçe finanse edilen ulusal sağlık servisiyle, Portekiz ve Danimarka'da vergilerle, İspanya'da işverence, Finlandiya'da yerel yönetimlerce, Fransa'da prim ve vergilerle finanse edilmektedir. Hastalık ve analık sigortasının "para yardımları" dalında ise yine ülkeden ülkeye farklılaşan bir yapıyla karşılaşmaktadır. Mesela, Portekiz'de sağlık yardımı vergilerle finanse edilirken, para yardımları primlerle finanse edilir; İngiltere'de ise sağlık yardımları devletçe karşılanırken, para yardımları; prim, vergi ve işveren katılımıyla finanse edilir (Ekdemir, 2005: 394).

Türkiye'de 1999 yılından itibaren yürütülen reform çalışmalarının önemli bir çıktısı finansman kaynakları konusuydu. 1999 tarihli 4447 sayılı kanunun deği-

şen 49. maddesiyle devlet, prime esas kazancın %1'ini, işveren %2'sini ve sigortalı %1'ini ödemekle yükümlü tutulmuştur. 2008 yılında getirilen bu düzenlemeye paralel olarak 5510 sayılı kanununun 81. maddesinin değişik ikinci fıkrasıyla, devlet; sosyal güvenlik kurumunun aylık tahsil ettiği yaşlılık ve ölüm, malullük ve genel sağlık sigortası primlerinin dörtte biri oranında kuruma katkı yapmaktadır.

Bu değişiklikler, sene sonundaki bütçede daha az sürpriz yaşanmasına olanak sağlayabilir. Fakat sonuçta, sigortalıların primleri yeterli olmadığında, devlet vergi ve diğer kamu gelirlerinin bir kısmını sosyal güvenliğin finansmanı için ayıracaktır. Bunu, önceden belirli bir düzen içinde primlerle ödemesi daha uygun olabilir. Fakat finansman konusunda daha hayati öneme sahip olan gelişme finansman yöntemleri ile ilgilidir. İki önemli yöntemden bahsedilebilir. Bunlar; dağıtım (PAYG) ve fonlama (kapitalizasyon) yöntemidir (Akgeyik vd, 2007: 48-50). Zorunlu bir sosyal sigorta sisteminin uygulandığı tüm ülkelerde dağıtım yönteminin kullanıldığı, fakat özel sigortalar vasıtasıyla; fonlama yönteminin de kullanılmakta olduğu söylenebilir.

1980 sonrası neo-liberal uygulamaların yaygınlaşması, sosyal güvenliği, pek çok bakımdan etkisi altına almıştır. Temel etkisi, daha çok bireysel inisiyatif odaklı bir sisteme doğru gidişe sebep olmasıdır. Çok yeni olmayan bir uygulama olan fonlama yöntemi, sosyal güvenlik sistemlerinin çözüm arayışında bir alternatif olarak görülmektedir. Bugün, bireysel emeklilik olarak bildiğimiz ve özel şirketlerce yürütülen bu seçenek, kamu için tavsiye edilmektedir. Portföy çeşitlendirmesi gibi uygulamaları ile sosyal güvenlik sisteminin finansal yönden çok daha güçlü olacağı ileri sürülmektedir (Seidman, 1999: 3). "Sosyal dayanışma ve riskin bireyler arasındaki dağılımı" ilkesine ters olduğu çok açık olan bu sistem (Akgeyik vd, 2007:50), Feldstein'a göre PAYG sistemine oranla, iki önemli konuda daha yararlıdır. Birincisi, sermaye birikimini artırması, ikincisi prim ödeyenlere sağladığı faydadır. Buna göre, fonlama yöntemiyle; kişilerin, daha az prim ödeyerek, daha fazla kazanç elde edecekleri iddia edilmektedir (Seidman, 1999: 31).

Bu noktada, sosyal güvenliğin, çok-ayaklı bir yapıya haiz olduğunu hatırlamakta yarar bulunmaktadır. Birinci ayak, sosyal güvenliğin en bilinen ve uygulama alanı en geniş olan şeklidir. Bu ayakta, prim ödenmesi belirli bir zorunluluk çerçevesinde, işveren, işçi ve devlet tarafından yapılmakta, yurttaşlara uygun bir hayat standardı sağlamanın yolları aranmaktadır. İkinci ayak genellikle işverenler tarafından finanse edilen mesleki emeklilik sistemidir. Mesleki emeklilik, iki tür yöntemin (PAYG ve fonlama) bir karışımını sağlaması ve bu sayede riskin paylaşılması sonucunu doğurması dolayısıyla savunulmaktadır (Stevens, 2001: 3). Üçüncü ayak ise neredeyse tamamen gönüllülük esasına dayalı olan bireysel emeklilik sistemidir. Türkiye'de, Amele Birliği, Ordu Yardımlaşma Derneği, İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı gibi çok az sayıda bulunan ve çok sınırlı sayıda çalışana hizmet veren özel sandıklar hariç tutulursa gerek ikinci ayak gerekse üçüncü ayak sosyal güvenlik uygulamaları oldukça yenidir ve bunlar henüz gelişme aşamasındadır (Uğur, 2004).

Fonlama yönteminin yaygınlaştırılması; sosyal güvenliğin özelleştirilmesi anlamına gelmektedir. Güney Amerika ülkeleri, sosyal güvenlik alanındaki özelleştirmenin ilk yaşandığı ülkelerdir. Özelleştirmenin Batı Avrupa'daki yansımaları iki politik paradigmaya dayanmaktadır. Birincisi kolektivist yönelimli, ikincisi ise pazar yönelimli uygulamalardır. Emeklilik rejimlerinin özelleştirilmesi ve fonlama yöntemine geçilmesi, üç model temelinde gerçekleşmektedir: Sosyal ortaklık modeli –en tipik örneği Fransa'dır-, sosyal piyasa modeli –en tipik örneği Finlandiya'dır- ve düzenlenen piyasa modeli –en tipik örneği İngiltere'dir. İngiltere'de özellikle mesleki emeklilik uygulamaları vasıtasıyla pazar yönelimli uygulamalar görülürken, Fransa'da özelleştirmeye karşı dirençli bir yapıyla karşılaşmaktadır. Fransa'da geleneksel sosyal güvenlik yani kolektivist yönelim devam etmektedir (Hyde vd, 2003: 194).

Almanya'da, çok uzun geçmişe sahip bir model olan ve modern sosyal güvenliğin doğmasını sağlayan Bismarck modelinde, 1990'lı yıllarla başlayan reform çalışmaları ve 2001 yılında "Riester Reformu" olarak bilinen reformun uygulamaya konmasıyla, bazı değişiklikler yaşanmıştır. Reformun en esaslı amaçlarından birisi mesleki emeklilik ve bireysel emeklilik sistemlerini geliştirmek, PAYG yönteminin uygulama alanını daraltmaktır (Börsch ve Wilke, 2004: 30-32). Fakat Almanya da dâhil Kara Avrupası'nda, mesleki emeklilik henüz istenilen düzeyde değildir. Var olan uygulama ise genellikle PAYG yöntemine göre oluşturulmuştur (Haverland, 2007: 6).

Esasen Avrupa'da bile, bireysel tercihlerin yön verdiği bu gibi eğilimlerin kabul edilebilir bir sınırı vardır. Zaten Avrupa toplum modelinde ve sivil toplum geleneğinde sosyal sigorta yerine ikinci ve üçüncü ayak sigorta tercihlerinin ikame edilmesi mümkün görünmemektedir. Fakat birinci ayak sigortacılığı desteklediği ölçüde ve bu uygulamaları toplumun geneline yayma politikası benimsendiği sürece bunların desteklenmesinde Avrupa ülkeleri için büyük bir sakınca olmayabilir. Fakat bu birey odaklı emeklilik ve sigorta tercihlerini, sosyal sigortanın yerine ikame etmeye çalışmak, sosyal adaletsizliği arttırmaya bir yana Türkiye gibi ülkeler için sosyal güvenlik sisteminin hiçbir zaman arzulanan seviyeye ulaşmaması gibi riskleri de içermektedir.

2.3. Harcamalar

Sosyal güvenlik harcamalarının miktarı, milli gelir düzeyi ile doğru orantılı bir seyir izlemektedir. Aşağıdaki tabloda; düşük, orta ve yüksek gelirli ülkelerin GSMH'sinin yüzdesi olarak sosyal güvenlik harcamaları gösterilmektedir. Tablo, sosyal güvenlik harcamaları ile milli gelir arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Türkiye, Dünya Bankasının üçlü sınıflamasında (World Bank, 2010), 2008 yılında 10000 \$'ın üzerine çıkan fakat 2009 yılında 8730 \$'a düşen kişi başı GSMH ile bu sınıflamadaki 3946-12195 \$ aralığında yer alarak, yüksek-orta sınıfta yer almıştır. 2003 yılında, sosyal koruma harcamalarının, Türkiye'nin GSMH'sinin %11'i oranında gerçekleştiğinin hesaplanması (Buğra ve Adar, 2007: 49), güçlü bir karşılaştırmaya elverirse de önemli bir ipucu sunmaktadır. %11'lik sosyal koruma harcaması aşağıdaki tabloyu

doğrular niteliktedir. Ayrıca tablodan anlaşıldığına göre, sosyal güvenlik harcamalarının bütün gelir gruplarındaki en önemli pay, sağlık ve yaşlılık harcamalarına aittir.

Tablo 1: Dünyada Sosyal Güvenlik Harcamalarının Sosyal Güvenlik Dallarına Göre Dağılımı (GSMH'nin yüzdesi olarak)

	Toplam	Hastalık	Yaşlılık	Ölüm ve Malullük	İşsizlik	Aile Yardımları	Diğer S.G. Dalları
Düşük Gelirli Ülkeler	4,1	1,4	1,1	0,3	0	0,1	0,6
Orta Gelirli Ülkeler	7	1,8	2,5	0,4	0,1	0,2	1,5
Yüksek Gelirli Ülkeler	19,4	6,6	7,2	2,5	1,2	1,4	0,8

Kaynak: ILO, 2010: 3.

Devletçe ödenen ve büyük çoğunluğunu yaşlılık ve hayatta kalanlar ödeneklerinin oluşturduğu sosyal koruma harcamaları (AB'nin metodolojisine göre), Avrupa ülkeleri arasında gayri safi yurt içi hasılanın yüzdesi olarak önemli farklılıklar göstermektedir. AB27 bölgesinin ortalaması %26,2 iken İtalya, Almanya, Avusturya, Hollanda, Danimarka, Belçika, İsveç ve Fransa'nın ortalama üzerinde seyretmekte olduğu ve hatta Fransa'nın %30'un üzerine çıktığı görülmektedir. Oysa Baltık ülkelerinde bu oranlar %11'lere kadar düşmektedir (Eurostat & European Commission, 2010: 274).³

Harcamalarla ilgili belirtilmesi gereken önemli hususlardan birisi de; harcamaların, sosyal güvenlik sistemlerinin uygulanmaya başlanmasından bu yana sürekli artmış olması ve geleceğe yönelik beklentilerin sürekli artacağı yönünde olmasıdır. Fakat bugüne kadar gelinen noktadan farklı olarak; geleceğe yönelik beklentiler, sosyal güvenliğin sadece iki dalının, GSMH'ye oranı bağlamında, artacağı yönündedir. Örneğin, Belçika'ya ait bir projeksiyonda, 2008'de GSYİH'nin %23,2'sini oluşturan sosyal güvenlik harcamaları 2030'da %29, 2060'ta %31,3'e çıkacaktır. Ancak, bu süreçte artış gösteren sadece iki sosyal güvenlik harcama şekli bulunmaktadır. Bunlar emeklilik aylıkları ve sağlık harcamalarıdır. Emeklilik aylıkları, 2008'de GSYİH'nin %9,1'i, sağlık harcamaları 7,3'ünü oluştururken bunlar, 2030'da %13,3 ve %9,5, 2060'ta %14,4 ve %11,5 olacağı öngörülmektedir. Diğer sosyal güvenlik harcamalarında ise ya sabit bir seyir ya da bir düşüş eğilimi beklenmektedir. Malullük, işsizlik, erken emeklilik, aile yardımları ve diğer sosyal güvenlik harcamaları, 2008'de, GSYİH'nin %6,8'i iken, bu 2030'da %6,2, 2060'ta %5,4'e gerileyecektir (CEU, 2009: 13).

³ Sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, doğal olarak sosyal koruma harcamalarının artmasına neden olacak düzenlemeleri içerir. Sosyal korumanın ölçülmesinde; OECD ve ILO gibi uluslararası kurumlar ve AB arasında metodolojiden kaynaklı birtakım farklılıklar söz konusudur. AB ve OECD'nin kullanmakta olduğu metodoloji birbirine oldukça yakın olmakla beraber, aktif işgücü politikaları için yapılan harcamalar ve idari giderleri kapsayan bir sistem (SOCX) kullanan OECD, AB'nin kullandığı sistemden (ESSPROS) ayrılmaktadır. ILO ise harcamalara eğitimi de dahil ettiğinden diğer iki yöntemden oldukça ayrılmaktadır (Buğra ve Adar, 2007: 20-21).

Sağlık ve yaşlılık harcamalarının, projeksiyonlarda sürekli artacağına öngörülmesi, sosyal güvenlik sisteminin temel kaygıları arasındadır. Reform çalışmalarının da odağında, bu iki harcama kaleminin azaltılması yönünde çabaların olduğu gözlenmektedir. GSMH içinde de oldukça önemli bir büyüklüğe sahip olan bu harcamalara bakıldığında, Türkiye'nin diğer ülkelere kıyasla oldukça düşük bir oranda sağlık harcaması yaptığı görülmektedir.⁴ Türkiye için daha trajik olanı -daha önce de bahsedildiği üzere- Türkiye'nin sağlık harcamalarının yarısına yakınının ilaç harcamalarına aktarılması (ÇSGB, 2010: 31), fakat Avrupa'da bu oranın %10 ila 20 arasında kalmasıdır (EUROstat, 2010).

3. Sosyal Güvenliğin Sürdürülebilirliğinde Temel Sorunlar ve Geleceğe Yönelik Endişeler

Çalışmanın bu noktasına kadar görüldüğü üzere, Türkiye'de sosyal güvenliğin önemli eksiklikleri ve sorunları vardır. Türkiye'deki sosyal güvenlik, AB üyesi gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında, bir sivil toplum eksikliğine dayanmakta, kapsam, finansman ve harcamalar konularında çeşitli zayıflıklar taşımaktadır. Fakat aşağıda da görüleceği üzere, bahsi geçen sorunlardan daha önemli bazı sorunlar bulunmaktadır ve bunlar çözülemediği takdirde önceki sorunları ve eksiklikleri arttıracak bir niteliğe sahiptirler. Aşağıda, bunlardan en önemli iki tanesi tartışılacaktır: Yaşlanan nüfus ve işgücü piyasası sorunları. Elbette bunlara başka bazı sorunlar da eklenebilirdi. Mesela mali sorunlar ve genç yaşta emekliliğe teşvik eden bazı popülist politikalar bunlara dâhil edilebilirdi. Fakat aşağıdaki iki sorun, yapısal bir nitelik arz ettiğinden ve düzeltilmesinin çok büyük öneme sahip oluşundan bunlarla sınırlı bir tartışma yeterli görülmüştür. Yaşlanan nüfus sorunu, öncelikle Avrupa'nın bir sorunu olduğundan Avrupa'daki ülkeler üzerinde odaklanılmış, sorunun üstesinden gelmek için ne tür politikalar geliştirmeleri gerektiği tartışılmıştır. Türkiye de benzer bir problem yaşayacak olmasına rağmen, Türkiye hakkında yapılan tartışmalar sorunların işgücü piyasasından kaynaklı olduğunun düşünülmesinden dolayı İşgücü Piyasası Sorunları başlığı altında incelenmiştir.

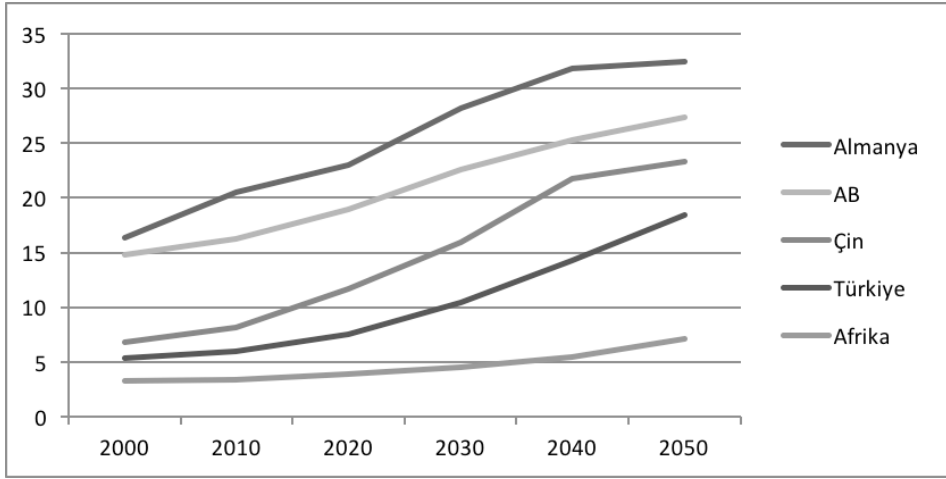
3.1. Yaşlanan Nüfus Sorunu

Tarihsel süreçte, en önemli sosyal güvenlik kaynağı erkek çocuktur. Bu durum, karşılıklı bir bağımlılık yaratarak, ataerkil aile yapısını, kadının düşük statüsünü ve yüksek doğurganlığı peşi sıra getiriyordu. Refah düzeyinin artması ve kırdan kente göç; aile bağlarını görece yavaş etkilemektedir. Fakat refahın doğurganlık üzerinde hızlı bir etkisi vardır. Dolayısıyla, iktisadi ilerleme ve buna binaen gelişen bir sosyal güvenlik sisteminin sonucu düşük doğurganlıktır (Kağıtçıbaşı, 2007: 114-126). Demografik evrim teorisine göre, az gelişmiş bütün uluslar eğitim, sağlık ve ekonomide

⁴ 2007 yılı verilerine göre, Türkiye GSMH'nin %6'sını sağlık harcamalarına aktarırken, bu oran Almanya'da %10,4, ABD'de %15,4 olarak gerçekleşmiştir (OECDstat, 2010).

gelişme gösterdikçe nüfusu yaşlanmaya başlar. Az gelişmiş ülkelerle veya bölgelerle gelişmiş ülkeler veya bölgelerin nüfus yapıları karşılaştırıldığında böyle bir eğilimi tespit etmek çok zor değildir (Murat, 2006).

OECD'nin öngörüsüne göre, 1950'lerde her 7 çalışana 1 emekli düşerken, 2010'da 4'e 1 düzeyine gerilemiş, 2040 için ise her 2.2 çalışana 1 emekli düşeceği hesaplanmaktadır (OECD, 2010). 65 ve üzeri nüfusun çalışma çağı nüfusa oranı olarak hesaplanan bağımlılık oranı, 2010 yılı için Türkiye'de %10,5 olarak hesaplanırken, Almanya'da %31,4, İtalya'da %30,8 olarak hesaplanmıştır (EUROstat, 2010). Aşağıdaki grafik incelendiğinde, Almanya'nın ve genel olarak Avrupa'nın, bir ülke için çok kısa bir süreyi ifade eden 40 yıl sonra, 65+ nüfusun toplam nüfus içindeki oranı yaklaşık iki katına çıkacaktır. Aynı dönemde, çalışma çağı nüfusu, yaklaşık %18 azalacaktır. Türkiye'nin henüz ciddi bir yaşlılık sorunuyla karşı karşıya olduğunu söylemek gerçeği yansıtmamakla beraber yakın bir gelecekte yaşlanma sorunuyla yüzleşecektir. Çok açıktır ki Türkiye, 2050 yılına gelindiğinde artık genç bir nüfusa sahip olmayacaktır. Öyle ki 65+ nüfusun toplam nüfus içindeki payı, 2050 yılına kadar üç kattan daha fazla artacaktır.

Grafik 1: 65+ Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (2000-2050)

Kaynak: United Nations, 2010.

Avrupa, yaşlanma sorunu karşısında bazı politikalar geliştirmektedir. Bunlardan bazıları doğrudan sosyal güvenlikle ilgilidir. Örneğin "aile yardımları" sigorta kolunu, çocuk yapmayı teşvik edecek şekilde düzenlemektedirler. Fakat salt ekonomik nedenlerle çocuk yapma eğilimi yükselebiliyor olsa idi, bugün Avrupa dünyanın en yüksek nüfus artışına sahip bölgesi olurdu. Gelişmiş ülkeler GSMH'nin yüzde 1,4'ünü aile yardımlarına ayırırken, az gelişmiş ülkeler binde 1, gelişmekte olan ülkeler ise binde

2 oranında kaynak ayırmaktadır (bkz. Tablo 2). Daha önce ifade edildiği üzere, nüfus artış hızındaki gerilemenin temel belirleyicileri eğitim ve sağlıktaki ilerlemeler ve kentleşmedir. Dolayısıyla bu tip uygulamalar bir gereklilik olsa da nüfusu arttırıcı etkisi bulunmamaktadır.

Doğrudan nüfusu gençleştirmeyi amaçlayan bir diğer seçenek göç konusuyula ilgilidir. Özellikle 1960'lardan beri, Avrupa'nın işgücü ihtiyacını büyük ölçüde karşılayan uluslararası göçler, son zamanlarda önemli bir tartışma konusu haline almıştır. Her ne kadar literatürde tersine kanıtlar bulunsada (Coppel vd., 2001; Friedberg ve Hunt, 1995), göçmenler artık işsizliğin ve düşük ücretlerin sorumlusu olarak görülmektedir ve politikacılar popülist söylemlerle göçmen karşıtı bir politikaya angaje olmaktadır. Dolayısıyla, göç konusunda Avrupa'nın bir doyum noktasına doğru yaklaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Avrupa'nın yaşlanan nüfusu gençleştirmek için doğum oranını arttırmak veya göç almaktan başka bir seçeneği olmasada, yaşlanan nüfusun ortaya çıkaracağı ekonomik etkileri azaltmak amacıyla hiç de az olmayan seçenekleri vardır. Bunlardan bazıları, Avrupa'nın ekonomik geleceği ile ilgili oldukça kötümser öngörülere sahiptir fakat diğer bazıları bunun tersine tavsiye edilen politikalar hayata geçirildiği takdirde Avrupa için oldukça iyimser bir gelecek vaat etmektedir. Her iki tür politika tercihi de nüfusu arttırmayı değil, nüfus yapısındaki değişimlerin olumsuz etkilerini azaltmayı hedeflemektedir. Kötümser seçenekler, sosyal güvenliğin geleceğini garanti altına almak için, emeklilerin maaşlarını düşürmeyi ve işçilerin çalışma koşullarını esnekleştirmeyi önermektedir (Blanchard, 2004). Bunlara sosyal güvenlikte kademeli olarak fonlama yöntemine geçiş tercihi de eklenebilir (Blake, 2000; Bonoli, 2003, Husmann, 2001).

Bu seçenekler Avrupa toplum modelinden uzaklaşmak anlamına gelmektedir ve oldukça zor politik kararlar gerektirmektedir. Daha önce bahsi geçen sivil toplum geleceğinin de bu gelişmelere ne ölçüde izin vereceği tartışmalıdır. Fakat "finansman" başlığı altında tartışıldığı üzere, fonlama yöntemine geçiş tercihi daha az politik risk içermektedir (Bonoli, 2003: 402-3). Avrupa, dünyanın geri kalanına göre çok güçlü bir sosyal sigorta ve sosyal yardım mekanizmasına sahiptir. Aynı zamanda, ikinci ve üçüncü ayak sosyal güvenlik mekanizmalarını toplumun tümüne yayma potansiyeli vardır. Dolayısıyla mevcut yapı, fonlama tercihini makul göstermektedir ve Avrupa toplum modelini çok fazla aşındırmadan bu geçiş yapılabilir izlemi edinilmektedir. Bununla birlikte, gelirin yeniden dağılımı ve sosyal güvenliğin dayanışmacı karakterini bozma riski olan bir tercihtir.

İyimser tercihler ise çeşitli yöntemlerle verimlilik artışını sağlayarak, gelecekteki daha az sayıdaki çalışanın ödediği prim ve vergilerle daha yüksek bir değer yaratmak ve bu sayede yaşlı nüfusun refahından ödün vermeden sosyal güvenlik ihtiyacını karşılamayı amaçlamaktadır. Gerçekten de AB ülkeleri verimlilik artışı için güçlü bir potansiyel taşımaktadır. Verimlilik artışı için tartışılan birkaç önemli seçenek vardır.

Bunlardan birincisi, bilgi-iletisim teknolojilerinin (BİT) kullanımını arttırmak için gerekli tedbirleri almaktır (Van Ark vd., 2002, 2003). ABD'nin Avrupa'ya göre daha yüksek verimlilik oranlarına sahip olması BİT kullanımını daha yaygın kullanması ile açıklanmaktadır. Dolayısıyla Avrupa için, yüksek BİT yatırımlarına imkân sağlayan kamu politikaları ve çeşitli işletme uygulamaları tavsiye edilmektedir.

ABD ile Avrupa arasındaki verimlilik açığının bir diğer nedeni ABD'nin ölçek ekonomisini çok daha yaygın ve etkin bir şekilde kullanıyor olmasıdır (Falk, 2004; Leung vd. 2008). Dolayısıyla Avrupa'nın vergi ve teşvik avantajları ile desteklediği küçük işletmeler yerine, odağını büyüme potansiyeli yüksek olanlara veya büyüklere çevirmesi gerekmektedir. Küçük işletmelerin büyük bir çoğunluğu küçük olarak kalmaktadır. Büyük işletmeler, küçük işletmelere oranla muazzam bir verimlilik farkı ortaya koydukları gibi çok daha yenilikçidir. Ayrıca, çok daha fazla vergi ödemekte ve işçilerin çalışma koşullarını çok daha yüksek bir seviyeye çekmektedirler (Atkinson, 2012).

Verimlilik açığının bir diğer nedeni, AB ülkelerindeki görece yaşlı nüfusun işgücüne katılımının düşüklüğüdür. Gelişmiş ülkelerde, 60-64 yaş aralığının işgücüne katılımı 1960'larda %70-80 civarında iken bu oranlar 2000'li yıllara yaklaşıldığında Fransa'da %10,7, Almanya'da %21,7 ve İngiltere'de %37,8'e kadar düşmüştür. Avrupa'da 1970'lerden beri uygulanan ve erken emekliliği teşvik eden bazı uygulamalar (Gruber ve Wise, 1999: 9-16), bahsi geçen yaş grubunun işgücüne katılımını düşüren temel etkenler olarak görülmektedir (Galasso, 2006). Oysa aynı dönemde, ABD'de %82'den %53'e gerileyen katılım *dramatik* bir düşüş olarak değerlendirilmisti (Gruber ve Wise, 2002: 3). Öte yandan, 1990'lı yıllarda uygulamaya konulan politikalarla bu oranlar yeniden tersine dönmeye başlamıştır. Gerçekten de emekliliğe teşvik edici uygulamalardan yavaş yavaş uzaklaşmış ve özellikle 1990'ların ortalarından itibaren çoğu AB ülkesinde emeklilik yaşı yükselmiştir (Turner, 2007: 87-88).

Son olarak, yaşlanan nüfusla ilgili belirtilmesi gereken önemli bir husus daha bulunmaktadır: Yaşlanma sonsuza kadar süremez. Çok dikkate alınmasa da 2030'larla birlikte AB ülkelerinde doğurganlık oranı bariz bir şekilde yükselmeye başlayacaktır. Hatta 2050'de doğurganlık oranı neredeyse tüm AB ülkelerinde 2'ye yaklaşacak, 2070'te ise çoğu ülke 2'nin üzerine çıkacak ve 2090'da 2'nin altında ülke bulmak hayli zorlaşacaktır (GCAE, 2012: 23). Dolayısıyla yaşlanan nüfus, mutlaka tekrar gençleşecektir. Buradaki en önemli husus, yaşlanma sorununa ülkenin işgücü piyasasının ve genel ekonomik durumunun ne kadar hazır olduğudur.

Türkiye de yakın bir gelecekte benzer bir yaşlanma sorunu ile yüzleşecektir. Esasen AB üyesi ülkeler için tartışılan sorunlar ve bunların çözüm yolları hakkında ortaya atılan görüşler, Türkiye için de bütünüyle geçerlidir. Fakat Türkiye'nin çok ciddi işgücü piyasası sorunları vardır ve bunlar yaşlanan nüfus sorunundan bağımsız değildir. Dolayısıyla bu sorunlarla bağlantılı olan Türkiye'nin sosyal güvenlikle ilgili geleceği işgücü piyasasındaki yapısal sorunlarla birlikte tartışılacaktır.

3.2. İşgücü Piyasası Sorunları

PAYG sisteminin geçerli olduğu bir ülkede, işsizlik, istihdama katılım, aktif-pasif dengesi ve bağımlılık oranı ve kayıt dışılık son derece büyük öneme sahiptir. Giderlerin büyük bir kısmının çalışan kesimce finanse edildiği bu sistemde, işsizliğin yükselmesi, istihdama katılımın düşmesi, aktif/pasif oranının düşmesi ve bağımlılık oranının yükselmesi, aktüeryal dengenin bozulmasına sebep olmaktadır. Fazlasıyla bozuk bir aktüeryal denge, uzun dönemde sürdürülemez. Vergiler ve (eğer varsa) diğer kamu gelirleri bu açıkları kapatmakta belirli bir yere kadar destekleyici olabilir. Fakat işgücü piyasası aşağıdaki gibi bir manzara arz ediyorsa ve eğer insan kaynağı kalitesinin arttırılmasına dayalı ve üretim odaklı bir işgücü piyasasından ziyade uluslararası alanda ucuz işgücü ile rekabeti hedefliyor iseniz, bir süre sonra vergiler yoluyla da sürdürülemez bir sosyal güvenlikle karşı karşıya kalma riski almışsınız demektir.

Türkiye'nin nüfusu yaşlanmaya başlamıştır ve bu önüne geçilemez bir gelişmedir (Murat, 2006). Bugün, Türkiye her ne kadar yapısal sorunları olan bir işgücü piyasasına sahip ise de, henüz oldukça düşük bir oranda olan yaşlı nüfusun sosyal güvenlik ihtiyacını -yeterli düzeyde olmamakla birlikte- karşılayabilmektedir. Türkiye'nin nüfusu yaşlandığında, mevcut işgücü piyasasındaki yapısal sorunlar halen devam ediyor olursa, Türkiye'yi nasıl bir sosyal güvenlik sistemi ve nasıl bir ekonomi beklemektedir? Güçlü bir işgücü piyasasına sahip AB ülkeleri, yaşlanma sorunuyla mücadele ederken, işgücü piyasasında yaptığı bazı değişiklikler ile sosyal güvenliğin sürdürülebilirliğini sağlayabilmektedir. Türkiye 20-30 yıl sonra çok daha güçlü bir işgücü piyasasına sahip olabilecek mi?

Bu sorunun cevabını vermek şimdiden mümkün değildir. Fakat Türkiye'nin bugünkü işgücü piyasası göstergeleri gelecek hakkında çok az ümit vermektedir. Türkiye'nin istihdam oranı AB ülkelerine göre önemli ölçüde düşüktür. AB27 ülkelerinde ortalama %65 civarında olan istihdam oranları, Almanya, İngiltere ve Hollanda gibi gelişmiş ülkelerde %70'in üzerine çıkmaktadır (EUROstat, 2010). TÜİK verilerine göre Türkiye'de 2009 yılı istihdam oranı %39,8 olarak gerçekleşmiştir. Sonraki birkaç yılda nispi bir artış olmuş ve Türkiye 2011 TÜİK bültenine göre yaklaşık %43'lük bir istihdam oranına sahip olmuştur (TÜİK, 2012). Aynı yılın verilerine göre işgücüne katılım oranı %47,4 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye, yapısal bir işsizlik problemi ile de karşı karşıyadır. İşsizlik oranlarında yıllar itibariyle dalgalanmalar olsa da %10 dolayının altında seyretmesi zor görünmektedir. Ayrıca yapısal işsizliğe işaret eden genç işsizliği de 2009 yılında %25 dolaylarına kadar çıkmıştır. Bu veriler, Türkiye'nin niceliksel anlamda ciddi işgücü piyasası zorlukları ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Fakat sorunlar sadece nicelikle sınırlı değildir. Türkiye'de kayıt-dışı istihdamın büyüklüğü, Çalışma Bakanlığı verilerine göre 2004'te kayıtlı istihdam miktarının yarısı, 2009'da ise %44'ü oranındadır (ÇSGB, 2010: 9).

Kayıt-dışılığın Türkiye’de ve çoğu orta gelirli ülkede yüksek gelirli ülkelere nazaran yaygın olarak görülmesinin sebebi olarak, işletme ölçeğinin ülke genelinde küçük boyutlarda olması, işgücünün görece düşük eğitim ve vasıf düzeyi ve sosyal güvenlik primlerinin maliyeti olarak gösterilmektedir (Akgeyik vd, 2007: 91-94). Bunlara, yolsuzluk, işsizlik, kamu harcamalarındaki israf, çarpık kentleşme, bürokratik formaliteler, denetim yetersizliği gibi nedenler eklenebilir ve bunlar daha da çoğaltılabilir (Alper, 2009: 21-25). Ayrıca, mevcut istihdamın azımsanmayacak bir kısmı (aynı zamanda çoğunluğu kayıt dışı olan) ücretsiz aile işçiliğinden oluşmaktadır.

Türkiye işgücü piyasası niteliğinin düşüklüğü açısından başka pek çok göstergeye de sahiptir. Ücret düzeyleri, çalışma saatleri, iş güvencesi, dinlenme süreleri, iş sağlığı ve güvenliği önlemleri gibi çalışma koşulları bunlardan bazılarıdır. Aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 31 ülke için, 29860 işçi üzerinde gerçekleştirilen Avrupa Çalışma Koşulları Anketi’nin dördüncüsünün ortaya çıkardığı bulgular bu anlamda önemlidir. Ankette çalışma koşulları; işin fiziksel ve duygusal zorlukları, kariyer olanakları, gelişim ve yetkinlik olanakları, yaratıcılık, iletişim ve şeffaflık, yönetimin kalitesi, iş arkadaşlarıyla ilişkiler, işin anlamlılığı, zaman düzenlemesi, iş stresi, iş güvencesi, endüstriyel kültür ve otonomi şeklinde 15 öğeden oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, 31 ülke arasında Türkiye, genel ortalama açısından sonuncu sıradadır. 15 öğe, iyi-kötü arasında 5 sınıfa ayrılmış ve gelişim olanakları, kariyer olanakları, iletişim ve şeffaflık, iş güvencesi ve gelir öğelerinde Türkiye “kötü” kategorisinde yer almıştır (Tangian, 2009). İstihdamın sektörel ve bölgesel dağılımındaki bozukluklar, eğreti istihdam modellerinin yaygınlaşması ve sendikacılık, toplu pazarlık ve grev üzerindeki bazı yasal engellerin devam etmesi bu göstergelere eklenebilir ve bunların sayısı daha da arttırılabilir. Fakat sonuç değişmez: Türkiye çözümü uzun vadeli politikalar isteyen çok ciddi yapısal işgücü piyasası zorluklarına sahiptir.

Türkiye, böylesine önemli ve kısa dönemde çözülmesi mümkün görünmeyen yapısal işgücü piyasası zorlukları ile karşı karşıyadır. Türkiye’nin uzun dönemli ve başta eğitim konusunda olmak üzere ısrarlı politika tercihleri ile bu sorunların üstesinden gelmesi mümkündür. Fakat demografik geçiş süreci devam etmektedir ve gelişmekte olan ülkelerde (ve Türkiye’de) bu süreç çok daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir (Reher, 2011: 25). Türkiye mevcut işgücü yapısıyla, yaşlı bir nüfusa hazır mıdır?

Hızla yaşanan nüfusu karşısında, Türkiye istihdamın niceliğini ve niteliğini arttırmak zorundadır. Bunu sadece sosyal güvenlik sistemini ayakta tutmak için değil, gelecek nesillere sağlıklı bir sosyal ve iktisadi yapı bırakmak için de yapmalıdır. Fakat böyle bir politika tercihi, gerçek anlamda bir paradigma değişimini gerektirmektedir. Zira özellikle 1980’lerle birlikte neo-liberal politikaların benimsenmesiyle başlayan küreselleşme eğilimleri *sosyal damping* pahasına hayata geçirilmiştir. Bu politika ucuz işgücü ile rekabet etmeyi zorunlu kılmıştır. Oysa yapılması gereken, üretime dayalı ve rekabeti eğitilmiş işgücü ile yapmayı hedefleyen bir politika tercihi olmalıydı (Özşuca, 2003).

SONUÇ

Avrupa'da, sosyal devletin ve sosyal güvenliğin bugünkü düzeye erişmesi asırlarca süren bir mücadelenin somut çıktılarıdır. Türkiye'nin böylesine güçlü bir tarihsel birikimi yoktur. Türkiye'deki sosyal devlet ve sosyal güvenlik anlayışı daha yenidir ve sivil toplum eksikliğine dayanmaktadır. Ayrıca, Türkiye sosyal güvenliğin kapsamı, uygulaması ve harcamaları bağlamında, AB ülkeleri ile kıyaslandığında önemli ölçüde geridedir. Sosyal güvenliğin sorunları bağlamında ise, AB ülkelerinin en önemli sorunu yaşlanan nüfustur. Türkiye ise AB ülkelerine oranla oldukça genç bir nüfusa sahiptir. Fakat Türkiye'nin nüfusu AB ülkelerinkine kıyasla çok daha hızlı bir şekilde yaşanmaktadır ve gelecekte Türkiye'nin yaşlı bir nüfusa sahip olacağı çok açıktır. Fakat bugün itibarıyla Türkiye'nin en temel sorunu işgücü piyasasındaki göstergelerle ilgilidir. Düşük istihdam ve işgücüne katılım oranı, yüksek işsizlik, düşük ücretler ve yüksek genç işsizliği gibi niceliksel sorunlar kadar, var olan istihdamın yapısında da verimsizlik, kayıt-dışılık ve elverişsiz çalışma koşulları gibi yapısal sorunlar bulunmaktadır. Türkiye'nin hızla yaşlanan nüfusu dikkate alındığında, gelecekteki işgücü piyasasının bugünkünden çok daha verimli olması gerekmektedir. Bunun için işgücü piyasası ve eğitim politikaları yeniden gözden geçirilmiş uzun vadeli politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'nin ucuz işgücü ile rekabet etmek ve çeşitli küreselleşme politikalarına anjaje olmak yerine, birbiriyle entegre bazı politikalara ihtiyacı vardır. Sosyal sigortayı olabildiğince güçlendirmek, sivil toplumu, endüstri ilişkileri kurum ve mekanizmalarını güçlendirmekten ve daha özgür bir toplu iş hukuku dizayn etmekten bağımsız değildir. İşgücünün kalitesini yükseltmek, eğitim politikalarından bağımsız olamayacağı gibi, işçilerin ücretlerini ve çalışma koşullarını iyileştirmek de endüstriyel demokrasiden bağımsız değildir. Bunlar ise, işgücü piyasasının esnekleştirilmesi (sayısal esneklik, ücret esnekliği, uzaklaştırma stratejileri gibi esneklik türleri kastedilmektedir) ve sosyal güvenliğin bireyselleştirilmesi ile değil tam tersine işçi haklarının ve elbette sosyal güvenliğin her açıdan güçlendirilmesi ile mümkündür. Kısaca, gerek gelecekte daha üretken bir işgücü piyasası, gerekse kendi kendine yeten bir ekonomi ve sosyal güvenlik mekanizması için, Türkiye insan kaynağının kalitesi ile rekabet etmek zorundadır.

KAYNAKLAR

- Akgeyik, Tekin, Binhan E. Yılmaz, Murat Şeker (2007), **En Büyük Karadelik: Sosyal Güvenlik Açıkları ve Reform Tartışmalarının Sosyo-Ekonomik Yansımaları**, İstanbul, TSEV Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları 11.
- Alper, Yusuf (2009), “Kayıtdışı İstihdam ve Sosyal Güvenlik Reformunun Başarısı”, **Sosyal Güvenlik**, Yıl: 1, Sayı: 2, s. 20-25.
- Atkinson, Robert D. (2012), “In Praise of Big Business: Part 1,” The Innovation Files, August 14, 2012, Çevrimiçi: <http://www.innovationfiles.org/in-praise-of-big-business-part-1/>.
- Berkes, Niyazi, (1964), **The Development of Secularism in Turkey**, London: Hurst & Company.
- Blake, David (2000), “Two Decades of Pension Reform in The UK: What are the Implications for Occupational Pension Schemes?”, **Employee Relations**, Vol. 22, No. 3, p. 223-245.
- Blanchard, Oliver (2004). “The Economic Future of Europe”, NBER Working Paper Series, No. 10310.
- Buğra, Ayşe ve Sinem Adar (2007), **Türkiye’nin Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi**, İstanbul: B.Ü. Sosyal Politikaları İzleme Birimi.
- Bonoli, Giuliano (2003), “Two Worlds of Pension Reform in Western Europe”, **Comparative Politics**, Vol. 35, No. 4, p. 399-416.
- Börsch-Supan A. ve Christina B. Wilke (2004), “The German Public Pension System: How It Was, How It Will Be”, NBER Working Paper Series, No. 10525.
- Coppel, Jonathan, Jean C. Dumont ve Ignazio Visco, (2001), “Trends in Immigration and Economic Consequences”, OECD Economics Department Working Papers, No. 284.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2010), **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2009**, Yayın No. 162.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2012), **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2011**, Yayın No. 169.
- Çelik, Aziz (2006), **AB Sosyal Politikası: Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı**, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- CEU (2009), **Stability Programme 2009-2013 Complement**, Brussels: Council of European Union.

- Ekdemir, H. Şadi (2005), **Avrupa Birliği-Türkiye Sosyal Güvenlik Normları**, Ankara, TİSK Yayınları.
- Esping-Andersen, Gosta (1995), "Welfare States Without Work: The Impasse of Labor Shedding and Familialism in Continental European Social Policy", Estudio/Working Paper 1995.
- Esping-Andersen, Gosta (1990), **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, Princeton: Princeton University Press.
- EUROstat, (Çevrimiçi) www.epp.eurostat.ec.europa.eu, 2010.
- Eurostat (2010), "Income and Living Conditions in Europa", **EUROSTAT Newsrelease**, No. 190/2010.
- Eurostat & European Commission (2010), **The Social Situation in The European Union 2009**, Belgium.
- Falk, Martin (2004), "ICT-Linked Firm Reorganisation and Productivity Gains", WIFO Working Papers, No. 216.
- Flora, Peter ve Jens Alber (2009), "Modernization, Democratization, and the Development of Welfare States in Western Europe", Peter Flora ve Arnold J. Heidenheimer içinde, **The Development of Welfare States in Europe and America**, 8nd Edition, New Brunswick and London: Transaction Publishers, p. 37-80.
- Flora, Peter ve Arnold J. Heidenheimer (2009). The Historical Core and Changing Boundaries of the Welfare State. Peter Flora ve Arnold J. Heidenheimer içinde, **The Development of Welfare States in Europe and America**, 8nd Edition, New Brunswick and London: Transaction Publishers, p. 17-34.
- Friedberg, Rachel M. ve Jennifer Hunt (1995), "The Impact of Immigrants on Host Country Wages", **The Journal of Economic Perspectives**, Vol. 9, No. 2, p. 23-44.
- Galasso, Vincenzo (2006), **The Political Future of Social Security in Aging Societies**, Cambridge: MIT Press.
- GCAE, (2012), "Sustainability of Pension Systems in Europe-the Demographic Challenge", Groupe Consultatif Actuariel Européen Position Paper, July 2012, Brussels.
- Gerek, Nüvit ve Abdurrahman İ. Oral (2008), **Sosyal Güvenlik Hukuku (3. Baskı)**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Güzel, Ali (2006) "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform!" **Çalışma ve Toplum**, Sempozyum/Özel Sayı, II. Oturum, s. 171-178.

- Gruber, Jonathan ve David A Wise (2002), "Social Security Programs and Retirement Around the World: Micro Estimation", National Bureau of Economic Research, Working Paper 9407.
- Gruber, Jonathan ve David A Wise (1999), **Social Security and Retirement Around The World**, Chicago: University of Chicago Press.
- Habermas, Jürgen, (1997), **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Haverland, Markus (2007), "When The Welfare State Meets The Regulatory State: EU Occupational Pension Policy", **Journal of European Public Policy**, Vol. 14, No. 6, p. 886-904.
- Husmann, Jürgen (2001), "Germany: Efficiency and Affordability in Social Security through Partial Privatization of Provision for Risks", **Building Social Security: The Challenge of Privatization**, New Jersey: Transaction Publishers, p. 95-99.
- Hyde, Mark, John Dixon ve Glenn Drover (2003), "Welfare Retrenchment or Collective Responsibility? The Privatisation of Public Pensions in Western Europe", **Social Policy & Society**, Vol. 2, No. 3, p. 189-197.
- ILO (2010), **World's Social Security Report 2010-2011**, Geneva, ILO.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2007), **Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile**, 3. Baskı, İstanbul: Evrim.
- Kapar, Recep (2004), "Taslak Metne İlişkin Eleştiriler: Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform Önerisi", **Petrol-İş**, Sendikal Notlar, s. 1-30.
- Kaufman, Bruce (2008), "Paradigms in Industrial Relations: Original, Modern and Versions In-between", **British Journal of Industrial Relations**, Vol. 46, No. 2, p. 314-339.
- Koray, Meryem (2007), "Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak", **Çalışma ve Toplum**, Sayı: 4, s. 19-56.
- Korpi, Walter ve Joakim Palme (2003), "New Politics and Class Politics in the Context of Austerity and Globalization: Welfare State Regress in 18 Countries 1975-1995", **The American Political Science Review**, Vol. 97, No. 3, p. 425-446.
- Leung, Danny, Cesaire Meh ve Yaz Terajima (2008), "Firm Size and Productivity", Bank of Canada Working Papers, No. 2008-45.
- Lewis, Bernard, (1969), **The Emergence of Modern Turkey**, 2nd Edition, London: Oxford University Press.
- Mardin, Şerif (2009), **Türkiye'de Toplum ve Siyaset**, 16.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Murat, Sedat (2006), **Dünden Bugüne İstanbul'un Nüfus ve Demografik Yapısı**, İstanbul: İTO Yayınları.
- OECDstat, (Çevrimiçi) www.oecd.org, 2010.
- OECD, "Pensions in France and Abroad: 7 Key Indicator" (Çevrimiçi) www.oecd.org, 2010.
- Özdemir, Süleyman (2004), "Sosyal Gelişim Düzeyi Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 49, s. 231-266.
- Özdemir, Süleyman (2007), **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, 2. Baskı, İstanbul, İTO Yayınları.
- Özşuca, Şerife (2003), "Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı: 56-2, s. 133-152.
- Reher, David S. (2011), "Economic and Social Implications of the Demographic Transition", Ronald D. Lee ve David S. Reher içinde, **Demographic Transition and Its Consequences**, New York: Population and Development Review, Vol. 37, pp. 11-33.
- Sarfati, Hedva (2006), "Social Dialogue: A Potantial 'Highroad' to Policies Addressing Ageing in The EU Member States", **International Social Security Review**, Vol. 53, No. 1, p. 49-74.
- Seidman, Laurence S. (1999), **Funding Social Security: A Strategic Alternative**, New York: Cambridge University Press.
- Stevens, Yves (2001), "The Role of Occupational Pensions in Europe: Elements and Techniques of Solidarity Used within Funded Occupational Pension Schemes", **The Ninth Annual Colloquium of Superannuation Researchers**, Sydney: University of New South Wales.
- Şenocak, Hasan (2009), "Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç İçinde Değerlendirilmesi" **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 56, s. 409-468.
- Tangian, Andranik (2009), "Decent Work: Indexing European Working Conditions and Imposing Workplace Tax", **Transfer: European Review of Labour and Research**, Vol. 15, p. 527-556.
- Tuna, Orhan ve Nevzat Yalçıntaş (1999), **Sosyal Siyaset**, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Turner, John (2007), "Social Security Pensionable Ages in OECD Countries: 1949-2035", **International Social Security Review**, Vol. 60, No. 1, p. 81-99.
- TÜİK, (Çevrimiçi) www.tuik.gov.tr, 2012.

- TÜİK (2009), “2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları”, **Haber Bülteni**, Sayı: 205.
- Uğur, Suat (2004), Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi, TİSK Yayınları, Yayın No: 244, Çevrimiçi: http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ana&ana_id=54, 2011.
- United Nations (2010), (Çevrimiçi) <http://esa.un.org/unpp/index.asp?panel=2>, 2010.
- Van Ark, Bart, Johanna Melka, Nanno Mulder, Marcel Timmer ve Gerard Ypma (2003), “ICT Investments and Growth Accounts for the European Union”, Groningen Growth and Development Centre: Research Memorandum GD-56.
- Van Ark, Bart, Robert Inklaar ve Robert H. McGuckin (2002), “‘Changing Gear’ Productivity, ICT and Service Industries: Europe and the United States”, The Conference Board Economics Program Working Paper Series, No. #02-02.
- World Bank (2010), “How We Classify Countries” (Çevrimiçi) www.worldbank.org, 2010.
- 4447 sayılı Kanun, (Çevrimiçi) www.mevzuat.adalet.gov.tr, 2010.
- 5510 sayılı Kanun, (Çevrimiçi) www.mevzuat.adalet.gov.tr, 2010.

